

УДК 599.735.3:574

ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВО-ВІКОВОЇ СТРУКТУРИ ПОПУЛЯЦІЇ ОЛЕНЯ БЛАГОРОДНОГО НА о. ДЖАРИЛГАЧ

І. М. Шейгас, В. В. Шевчук

*Степовий ім. В. М. Виноградова філіал УкрНДЛГА,
Цюрупинськ, Україна, shaigas2@bigmir.net*

SOME PECULIARITIES OF ACCOUNTING SEX-AGE STRUCTURE AND ABUNDANCE OF EUROPEAN RED DEER ON JARYLGACH ISLAND

I. M. Sheigas, V. V. Shevchuk

V. M. Vinogradov Steppe Branch of URIF-FM, Tsyuryupinsk, Ukraine, shaigas2@bigmir.net

Вивчення популяції оленя благородного на острові Джарилгач Скадовського дослідного лісомисливського господарства Херсонського обласного управління лісового та мисливського господарства почали проводити з 1991 року. Острів має вигляд довгої (42 км) вузької піщаної коси, яка видається у східному напрямку далеко в Чорне море. Він вкритий густою злаковою та осоковою трав'янистою, значно рідше – чагарниковою (в основному – маслинка) рослинністю. Найширший острів (близько 4 км) у районі бухти Глибокої. Загальна його площа складає 5,5 тис. га. Перші олені благородні (асканійські) були реакліматизовані на Джарилгачі з півострова Бірючого більше 35 років назад. Крім оленя, на острові проживають лані та європейські муфлони, завезені значно пізніше.

Коротко охарактеризуємо основні хронологічні результати експедиційних робіт. 1991–1992 рр. – загальна післяпромислова чисельність оленя знаходиться в межах 320–340 особин. Структура популяції (самці : самки : цьогорічки) складає 1,0 : 2,1 : 0,5, що близько до норми. Проведені обліки чисельності оленів протягом сезону трьома методами: по дефекаціях, під час гону, шляхом візуального обліку за допомогою 7 та 20–45-кратної оптики на маршруті.

1994 рік – проведені стандартні обліки різними методами. Порівняно з останнім роком збільшилася чисельність дорослих самців (32,9 % поголів'я). Разом із тим, знизився приріст поголів'я поточного року (до 10,5 %) та кількість молодих особин 2–3-річного віку. Цей факт пов'язаний зі значним відпадом молодняку оленів пізніх окотів холодною осінню та ранньою зимою 1993 р.

1997 рік – облікові роботи на острові проведено тричі, у тому числі за допомогою 20–45-кратної оптики під час гону та на маршрутах. Загальна чисельність оленів склала 385 особин.

1999 рік – обліки проведено двічі. Післяпромислова чисельність – 310 особин (березень). За результатами весняних обліків відсоток самців складає 15,5 %, в тому числі 9,7 % – трофейні рогачі. За літніми обліками (перша половина липня) ці показники, відповідно, складають 9,9 і 9,2 %. Із 152 облікованих оленів (частина популяції), 119 особин (78,3 %) складають самиці, 92 з яких (60,5 % загальної чисельності) знаходяться у репродуктивному віці (3 роки та більше). Але, поряд з ними зустрінуто лише 18 цьогорічних оленят: на 5 самок – 1 теля, тобто три–чотири з п'яти самок – ялові.

2000 рік – обліки проведено у березні методом прогону. Загальна чисельність поголів'я – 300 особин, в тому числі 28 самців-рогачів різного віку. У зв'язку з тим, що стать оленів визначалася візуально за наявністю рогів, цей показник слід вважати дещо заниженим, бо у січні–лютому поточного року на острові зафіксовані випадки скидання рогів найбільш перспективними самцями.

2003 рік – обліки проводили 7–10 жовтня у самому кінці періоду реву биків шляхом візуальних спостережень на облікових маршрутах за допомогою 7-кратного бінокля. Обліковано оленів з візуальним визначенням віку та статі, усього – 121 особина. Із них дорослих самців – 9, самок – 99 (із них статевозрілих, віком понад 3 роки – 84), цьогорічок – 13. Співвідношення "дорослі самки : молодняк облікового року" складає 1 : 0,15.

2004 рік – обліки проводили 12–14 жовтня у самому кінці періоду реву биків шляхом візуальних спостережень на облікових маршрутах за допомогою 7-кратного бінокля, а також тварин знімали на відео.

2005 рік – вибіркові обліки проводили двічі у грудні (10–11.12 та 17–18.12) на контрольних маршрутах за допомогою 10-кратної оптики. З 18 зустрінутих самців лише два були старші 5–6 років та мали трофейні роги.

Таким чином, за останні 15 років чисельність оленя на острові знизилася з 320–340 особин у 1991–1992 рр. та 385 особин у 1997 р., до 300 – у 2000 р., 290 – у 2003 р. до 240–280 – у 2004–2007 рр.

Вважаємо планомірне зниження чисельності оленя асканійського на острові позитивним явищем, бо його щільність перевищує відомі регіональні аналоги. Потрібно виконати систему заходів з "ремонт" генофонду стада (проведення інтенсивного селекційного відстрілу, підліття "свіжої" крові, позбавлення від небажаних кормових конкурентів). Конкурентом за трофічні ресурси виступає муфлон. Він являє собою сильну тварину, оригінальну у виборі методів пошуку та споживання кормів, питної води, боротьбі з комахами-кровососами, потайну у відношенні до людини. Цей баран чудово прижився на острові, володіє відмінними репродуктивними показниками популяції. Муфлон потребує значного зменшення щільності населення, бо останнім часом нами спостерігалися особини з пониженими трофейними ознаками.

Таблиця. Результати розшифрувань відеозйомки диких тварин

№ обліку	Вид тварини, особин													
	Олень										Лань, особин ♂ ♀		Муфлон, особин ♂ ♀	
	кількість дорослих							молодняк	усього, ♂ ♀					
	♂ (вікові групи, років)			разом ♂	♀ (вікові групи, років)					разом ♀				
	> 7	4-6	1-3		> 7	4-6	1-3							
I	Визначення статі та віку ідентифікованих тварин, загальної чисельності у I день обліку													
	11	61	19	91	11	95	61	167	32	290	2	—	2	5
II	Визначення загальної чисельності у I день обліку (без визначення статі та віку)													
	1+10+2+4+5+16+5+3+4+11+5+12+1+4+3+1+6+2+158 (окремі групи)								—	253	2	—	2	4
III	Визначення ідентифікованих тварин "основного стада" у I день обліку (I варіант)													
	5	32	10	47	35	17	35	87	20	154	2	1	2	4
IV	Визначення ідентифікованих тварин "основного стада" у II день обліку (II варіант)													
	11	22	6	39	40	34	31	105	19	163	—	1	—	1

Спостереження за мисливськими тваринами, особливо такими як олені, що перебувають у достатньо великих та щільних групах, показали, що основні завдання обліку – визначення не лише загальної чисельності тварин, а їх статі та віку, не завжди можливі. Особливо знижується точність результатів обліку, ґрунтованому на одноразових спостереженнях. Якість робіт покращується, коли працює пара спостерігачів, перед якими ставляться різні завдання: один рахує загальну кількість тварин, інший фіксує структуру групи. Не зважаючи на відкритість степових ландшафтів, складності у виконанні якісних обліків оленів на острові існують. 15-річний досвід облікових робіт показує, що навіть за умови проведення планових обліків із використанням достатньої кількості обліковців і транспортних засобів (протяжність "широкої" частини острова, де зазвичай тримається 90–95 % поголів'я оленів, складає до 30 км) немає гарантії облікувати за добу всіх тварин. Були випадки, коли за світловий день обліковці не змогли виявити до 90 % муфлонів (два стада по 130–150 особин). Облік майже кожної з усіх груп оленів, як правило, триває 2–7 хвилин. Особливо ускладнюються облікові роботи у весняно-літній період із високою та густою трав'янистою рослинністю, коли тварини не створюють великих груп (табл.), у період виховання потомства.

Загальна чисельність зустрінутих тварин (обстежено близько 60 % площі острова) у 19 групах без повторів (від 1 до 158 тварин) склала 253 особини (варіант розшифрувань – II). Комбінований облік (варіант I) дав дещо завищений результат – 290 оленів. Протягом двох днів обліку ми тричі рахували оленів "основного стада" – 158, 154 та 163 тварини (варіанти II–IV). Необхідно відмітити, що формування "основного стада" – явище тимчасове, що має сезонний характер.

Істотніша відмінність результатів визначення статеві-вікової структури "основного стада" у I та II дні обліку. Скажімо, у II день обліковано на 20,5 % самців менше, ніж у I. Самок, відповідно – на 17,1 % більше. Це свідчить про нестабільність і тимчасовість формування структури стада оленів у "посттінний" період на відміну від періоду формування "гаремів", а також складність проведення облікових робіт способом візуального фіксування.